

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Иван Камбуров

за дисертационния труд на **Иво Иванов Минков**

редовен докторант в катедра „Философия” на Философски факултет ЮЗУ

СПЕКУЛАТИВНАТА ЛОГИКА НА ХЕГЕЛ КАТО НРАВСТВЕН ПЪТ НА ДУХОВНА ЕВОЛЮЦИЯ

за получаване на образователна и научна степен „доктор”

Професионално направление: 2.3. Философия

Научна специалност: История на философията

В представеното за рецензия дисертационно изследване на анализ е подложен мислител който притежава неизтощимо търпение и постоянен интерес към „сетивно конкретното“, мислител който твърди, че ако философията се ограничи само до разсъждение за мислимите същности, то тя ще се превърне в пустословие. Затова Г.В.Фр. Хегел заявява "Смело да гледаме истината в очите, да вярваме в силата на духа - това е първото условие на философията".

За сложността и спецификата на хегеловия начин мислене във философските кръгове не съвсем иронично се е вкоренила фразата: „В Хегел трудно може да се влезе, но още по-трудно е да се излезе от него“. Зад тази фраза се чувства присъствието на здравия инстинкт на човешкия разум, че рано или късно на този разум ще се наложи да влезе във философията на Хегел и да остане там завинаги. Не случайно Ницше заявява: „Ние немците сме хегелианци, дори и никога да не би имало Хегел“.

Логиката на Хегел, това е стихията на самия разум, стихия, която е недостъпна за разсъдка. За предмета и смисъла на хегеловата логика изследователите са спорили и продължават да спорят стремежки се към все по обективни интерпретации.

Към тях можем да отнесем и представеният от Иво Минков дисертационен текст. **Замисълът се състои в осъществяване** на „съдържателен преход от трансцендентална логика към спекулативна логика, в снемане на първата в последната и откриване на нови теоретични хоризонти пред идеята за свободата, чиито топос на разгръщане и опосредстваща функция пред-задава възможността за онтологически характеристики на нравствеността“, като този преход „разгръща теоретичния потенциал на опосредстването по пътя на духовна еволюция и възможността за оформяне на една нова спекулативна етика с критически и метафизически заряд“ (стр. 8).

Докторантът търси актуализацията изхождайки от „мястото на човека в съвременното технологично общество, чрез обръщане към

нравствеността посредством методологията на хегеловата спекулативната логика да се идентифицира възможна нова ценностна система“ (стр. 8).

Действително амбициозен теоретичен проект.

Дисертационният труд е в обем от 260 стр. и се състои от списък на съкращенията и начин на цитиране, въведение (а би следвало да е увод), три глави, заключение, библиография и именован показалец. Библиографията съдържа 194 заглавия на български, руски, немски и английски език.

Представеният в увода методологически модел, съответства на изискванията за научни изследвания.

Актуалността на това изследване се търси през разбирането, че „съвременните метафизически търсения намират своя резултат в нравствеността“ и в този контекст докторантът прави „опит за обвързване на фундаменталното философстване, на големите онтологични и гносеологични проблеми с проблемът за човека, с хуманността и еволюцията на съзнанието“ (стр.8). Тук е мястото да посочим, че действително спекулативната логика на Хегел е арена на съвременни дискусии за смисловите приоритети на логическата мисъл. За съвременните интерпретатори на хегеловата философия неговата система от определения на мисленето е устроена по такъв начин, че изключва възможността за онто-теологически хипостазиране. С оглед по ясно да се открият и потвърдят приносните моменти на докторанта логично би било да се представи, дали има разработки по тази тема както в нашата, така и в чуждата философска литература, защото оставаме с впечатлението, че представения замисъл се реализира за пръв път изобщо, което не е точно така?!

Иво Минков приема за обект на своето изследване „трансценденталната логика на И. Кант (1724-1804) и спекулативната логика на Хегел, с акцент върху втората. В трета част обект на изследване става Абсолютният субект и неговото формиране в историко-философски и в концептуален план, като спекулативно-логическо трансформиране и преформатиране“ (стр.9), като по този начин се посочват два обекта на изследването, което имайки предвид заявеното наименование на дисертацията, нейната цел и предмета на представения текст е некоректно. В случая обект на изследването би следвало да бъде „нравствения път на духовна еволюция“.

За предмет на дисертационния труд е посочен „съдържателният методологически преход от трансцендентално към спекулативно, както и спекулативно-диалектичния ход на логическите категории, като сила на опосредстването и една нова спекулативна идея за нищото и отрицателността, която резултира във вътрешното противоречие на Абсолютния субект и необходимостта от неговото за-върщане в три посоки по двойно опосредствания път на духовна еволюция“, (стр.10), т.е

ако трябва да уточним, това е обосноваването на спекулативната логика на Хегел като нравствен път на духовна еволюция.

Авторът определя коректно като основна цел на научното изследване обосноваването на спекулативната логика на Хегел като нравствен път на духовна еволюция (стр. 10), и конкретизира „или какво е методологическото основание на прехода от логика към етика и, обратният път, като онтологизиране на практическото“.

Задачите които си поставя Иво Минков са методологически и логически вярно изведени от трите глави на текста и съдържателно изпълнени.

Искам да отбележа, че методите чрез които докторантът реализира своето изследване напълно съответстват на спецификата на темата, нещо по-вече именно тяхното обосноваване и прилагане ни дава основание да твърдим, че това изследване е осъществено на високо теоретично ниво и с отлично познаване на използвания историко-философския контекст. Нещо по-вече, бих извел принципа на опосредстване в онтологичен контекст като основен аналитичен фокус на методологическия подход на докторанта.

В Първа глава (стр. 12-55) „Трансцендентална логика и спекулативна логика“ докторантът реализира концептуален сравнителен анализ на логическите рецепции на Кант и Хегел с акцент на прехода от трансцендентално към спекулативно интерпретиране на логическото. В случая се възприема подходът, че трансценденталното е евристично снето в спекулативната интерпретация на Хегел. За теоретичното познаване на изследвания проблем говори и посочването на мнението на Хегел, че „трансценденталния априоризъм на Кант е съвсем спекулативен и в известен смисъл диалектически“ (стр.54).

Според нас авторът успява аналитично да демонстрира предметният логически схематизъм на Хегел както спрямо понятието като битие, така на логиката на понятието като понятие. Още в първата глава докторантът се стреми да позиционира парадигмата на своя мисловен хоризонт за опосредстването на регулативността на чистия разум спрямо частното и общото, правилото и всеобщността, метод и система чрез етическия смисъл. Основанието се търси през трансцендентализма на разума като синтез на единството на всички възможни за разсъдка познавателни възможности, както в субективен, така и в обективен план. Действително ли е „недостижим идеалът на чистия разум“, на „трансценденталния идеал на Кант“ (стр.50) при който „един индивид да се определи чрез самия себе си и да стане същинска единичност“ пита авторът? Ако това не е възможно в метафизиката логоса, дали това не е възможно в метафизиката на практическият акт?

Иво Минков осъществява сравнителен анализ с трансценденталната логика на Кант и със спекулативната логика на Хегел, която го „отвежда

към феноменологическо трасиране на нравствения път“ в който преплитането между спекулативно-диалектичното и феноменологичното като методология той определя като възможност за проециране на „критическа спекулативна етика“, т.е. открива му пътя към логиката на Хегел.

Тук искаме да уточним, че според нас същественото различие между Кант и Хегел спрямо разбирането за субекта на чистото мислене като принцип на логиката е в това, че за Кант чистата аперцепция е принцип на логическото единство изобщо и поради това е принцип на формалната логика, която едновременно с осигуряващото съдържателно многообразие сетивно съзерцание се явява и принцип на трансценденталната логика. Чистият субект (понятието) според Хегел сам създава съответстващото на неговите определения многообразие и поради това логиката на която се основава този процес не е формална или трансцендентална, а е спекулативна логика. Същественото за нея е не това което се представя от сетивните органи и съзерцанието, а това което се създава от самото чисто мислене. Подобно на това и формите на мислене, които се съдържат в спекулативната логика като мислими се конституират от самото чисто мислене.

Във втора глава – „Обективна и субективна логика“ (стр. 57-164) (най-голямата по обем) точно и логически последователно се репрезентират същностите моменти от „Науката логика“ на Хегел. През историко-философския подход се акцентира върху Хегеловия тип опосредстване и детайлно се изследва водещата функция на средния термин, „отрицанието“ (нищото) в хегеловата триадична синтеза във всеобщия логически категориален ход. На тази основа се търси методологията на преходите от логика към етика и обратно, с оглед на конституиране на една възможна спекулативна етика, разбрана като етика на Абсолютния субект. Действително, трябва да се съгласим с хода на изложение на Иво Минков. Защо? Защото в „Науката логика“ Хегел обосновава логическия критерий за истинна реалност – това е снемане на противоречивостта в хармонично разчленената цялост на битието, именно такъв тип цялост е разумна, т.е истинна реална може да бъде само такава субстанция, която в процеса на развитие става субект, но не в смисъл на развитие на субекта от субстанция.

Логическото според Хегел има три страни: а) абстрактна, или разсъдъчна; б) диалектическа, или отрицателно разумна; в) спекулативна, или положително разумна и тези три страни са моменти на всяко логически реално понятие или на истинното изобщо. Ако първите две страни се отнасят към разсъдъчната дейност, то третия момент (синтезът на противоположностите) – синтетичният се реализира от дейността на разума, който е „спекулативен“ по своята природа. Според нас, ако се призовава към една „възможна спекулативна етика“, то е резонно да се

детайлизира понятието спекулативно при Хегел на което докторантът се основава в своята конструкция, а от неговото полагане са възможни различни посоки на предметяване.

Както самият Хегел заявява, че под „спекулативно следва да се разбира това, което по-рано се отнася към религиозното съзнание и неговото съдържание което са го определяли като мистично, в смисъл че то излиза извън пределите на разсъдъка, а не в смисъл на нещо недостъпно на мисленето и непостижимо“. В какво се изразява този своеобразен „мистицизъм“ като момент на „логическото“? В това, че Хегел включва непосредственото в логическото, което при него само по себе си изразява единството на противоположностите на непосредственото и опосредстваното. В случая момента на опосредстване се внася диалектически, което като определено отрицание свързва противоположностите помежду им. Именно благодарение на свойството на интелектуалното съзерцание спекулативното мислене става самата реалност, т.е. мислещо и мислимо се сливат в едно. Наличието на такъв алогичен (мистичен) момент осигурява на мисленето конкретност посредством синтеза на противоположностите в интелектуалното съзерцание.

В това е и същността на спекулативното за Хегел – да обясни как може да се мисли немислимото, т.е. единството на противоположностите, единство което не може да се представи и разсъдъкът не може да разбере, тъй като според закона за изключеното трето разсъдъкът оперира с обособени противоположности. Като следствие – философията се занимава със спекулативното понятие, а не с абстракциите на разсъдъка, а спекулативното понятие е съзнаващ себе си живот. По тази причина можем да приемем, че крайният резултат на хегеловата логика е не само абстрактното разбиране за това, какво е и как трябва да се живее, а разбиране което заедно с това се явява организиращ принцип на битието на личността, център около който се разгръща всекидневното съществуване.

Хегеловият „опит на съзнанието“ не е просто интелектуален феноменологичен прием, а действителна история на самоконституиране, самообразуване на духовния свят на съвременния човек като субект. Именно в този контекст можем търсим генезиса на новия „Аз“, който Хегел ни представя. Следвайки този извод можем да продължим, че „Науката логика“ не е само система от категории на мисленето, но заедно с това и система от ценности на мислещата личност, и то не на някаква абстрактна личност, на конкретно-историческа, която система е от степени на живи свръхсетивни същности на човешкото познание стремяща се към всеобща универсалност. В тази посока търси реализиране на своята идея Иво Минков.

В трета глава – Спекулативната етика и духовна еволюция (стр. 165-245) се експлицира върху същностната диалектическа връзка между

идеята за свободата и Абсолютния субект. От една страна идеята за свободата се извежда като спекулативно-логически резултат, а от друга Абсолютният субект се представя като резултат на прехода от трансцендентално към спекулативно. Етичното на този Абсолютен субект посредством логиката феноменологично перцепира чрез отношение към неговите три пункта - на Висшата същност, на обръщане към Другостта, и на завръщане към Себе си. Нравственият път на спекулативната логика и логическият път на нравствеността се сливат в едно, снемат се според докторанта онтологично в духа, в същността на Абсолютния субект и по такъв начин представят възможността за спекулативно-етическа система, за един истинен нравствен дух. С това според Иво Минков се демонстрира и доказва неговата теза за „двойно опосредствания път, за методологическото основание и обосновка на типиката на духовната еволюция“.

Потвърждавайки правомерността на подобна логическа експликация може да се предложи и верифициращ подход. Можем да твърдим, че Хегеловата логика има за своя иманентност свободата на мислене и в това е нейният специфичен метафизичен характер. Действително истината свобода според Хегел се постига когато единичното постигнало всеобщото се връща отново към единичното, когато субектът, ставайки обективен, не престава да бъде субект. От тук и свободата на самоопределяне на личността е начин за реализиране на неговите творчески възможности. Абстрактният индивид може да реализира само абстрактна (субективна) свобода, тъй като конкретната свобода предполага нравствени отношения и определения, които са подобни на религиозните.

Тъй като свободата е едно от определенията на Абсолюта, тя е свързана с истината и разума и доколкото висшата реалност е мисленето, дотолкова свободата има свое налично битие само в мисленето като висша форма на духа. Защо? Защото свободата на духа е в това, че той може да следва закона на своята вътрешна природа без да напуска своето инобитие, без да се нуждае от нещо външно. Духът явява своето субстанциално измерение по отношение към обекта като явление на своята собствена същност. Това е причината поради която спекулативния виртуализъм на Хегел изразява истинното не само като субстанция, но и като субект, защото субектът афицира не обекта, а самия себе си. В резултат на това субектът възхожда постоянно към самия себе си. В това е същността на хегеловата концепция за свобода според нас. Духът е своден, защото знае себе си като абсолютно самопознание поради което той свободно твори себе си, а с това той познава свободата като своя същност. Но пътят към това абсолютно познание е изначално волеви процес. Причината за това самодвижение е самопротиворечивостта. Но кой е критерият в този процес на търсене от субекта на своята истинна природа? Това е рефлексията на

съзнанието разбира се като самопроверка, като своеобразен непрекъснат диалектичен процес на сравняване на знанието за предмета със знанието за самия себе си, в сравняване на естественото знание и реалното знание.

Проблемът на човешката субективност е в това, че тя попада в мрежата от репрезентации в която се оказва и тъждеството на "Аз"-а. Това тъждество обуславя всички илюзии за трансцендентност, включвайки и Бога, който е призван да придаде на субекта безкрайна значимост. Трансценденталното, дори когато е освободено от "Аз"-а служи на същата цел, както и трансцендентното докато се определя чрез измервания на съзнанието. Трансцендентното се представя като превърнатата форма на иманентното, което трябва да бъде преодоляно в името на истината. Но съвременните европейски философски теории които връщат трансцендентното в иманентното не предлагат реален социален принцип и в този смисъл използването на хегеловия модел, който превръща логиката в трансцендентален емпиризъм заменящ диалектиката, не се ли оказва безсилен спрямо тази нова реалност. Защо? Защото хегеловият модел за края на историята - това е дух, който е постигнал абсолютно самосъзнание при което паметта престава да бъде дори чисто минало, което никога не може да бъде настояще, дух който по думите на Хегел трябва вечно да се пази от собствената си деградация, от това което той вече е преодолял!

Ето защо вместо практическа трансценденция получаваме диференцирана виртуалност, която се явява регулативния принцип който заключва трансцендентното в твърдите рамки на различни форми на различаване: Битие; Памет; Безличност - заместители на Бога, безсмъртна Душа, „добър господар“ (властващ) и т.н. Европейският философски разум (включително и Хегел) демонстрира факта, че никакъв опит не достига собствените си основания, които биха му били дадени като съставлящата го предметност и поради това се стреми към своето завършване чрез конфигурации, които той сам може да предложи на себе си в качеството на нещо реално съобразно една или др. философска оптика. Но какъвто и да е този подход, той утвърждава за последна истина на битието - или ставане, което отменя всяка цел, или някакво негово съвършено състояние към което, или в което това ставане се осъществява. И ако смисълът на трансцендентното се определя само от такъв тип твърдение, то тогава е основателен въпросът за това към коя от антиномиите на чистия разум можем да отнесем един или друг вид "иманентност" и как по-добре да се конфигурира "веща в себе си", за да се съедини по непротиворечив начин реалния опит с това, което в него не е дадено, но се изисква от него.

Какво е решението в този случай? Апофатизмът (апофасиз)?! Защо? Защото реалността не се изчерпва от разума и поради това той ни предлага собствената си безкрайност – апофатизма (Другото). Дори когато разумът заявява за съвпадението на мислене и битие, той не е способен да осъществи такъв опит, който излиза извън неговите възможности.

По такъв начин философската еквилибристика реализира непрекъснатата симулация на Единното (и това е още от времето на платоновия диалог "Парменид"), която служи за връщане на Другото. Именно тази симулация се приема за битие, определяно от Другото. Виртуалността на актуалната творческа сила се припознава като битие. Защо? Защото всяко ставане въплъщава не трансцендентния образец, който препраща към Единното, а към предметяване на иманентната сила на различаването, която реализира временна тъждественост със същността, т.е. това което Хегел нарича конкретност на абсолютното. В този контекст според нас, Абсолютният дух не може да се реализира от актуалното ставане, т.е. емпирично неосъществимото тъждество, но в същото време запазва висшата симулация на своето единство.

В този контекст всеки път в европейската философска традиция, когато трансцендентното „се завърща“ на земята, то се пресъздава отново тъй като в тази традиция то е идея, която всеки път се използва от същността в която за да я върне в иманентността разумът я "заклучва" в мистицизма на понятията. Теоретичният драматизъм на този подход е в това, че трансцендентното се явява невъзможна идея, по точно идея за невъзможното като такова. Освен това според нас, апелът за достигане на такова чисто състояние в което мисленето мисли самото себе си е състояние, което може да бъде осъществено само в края на този път, т.е. то е завършек на развитието на субекта и определенията на мисленето с което развитата на този принцип теория на чистия краен субект не се нуждае от никаква абсолютна метафизика за своето обосноваване. А според докторанта? Как би изглеждало и практическото реализиране на идеята за спекулативна етика в духа на интересубективността?

С казаното до тук отново потвърждаваме необходимостта да се присъединим към съвета на Гьоте: "Против великите няма друго средство, освен любовта към тях".

Завършвайки. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи съгласно изискванията на процедурата. Авторефератът е в обем от 24 стр. и съдържателно следва структурата на дисертацията и в синтетичен вид представя нейното съдържание.

Докторантът е апробирал резултатите на своето изследване в множество научни конференции и в 3-те публикации по темата на дисертацията. Нямам съвместни публикации с докторанта.

В заключение, изхождайки от факта, че изследването е осъществено на високо теоретично ниво, сложността на темата, положения труд, коректността на анализа в съдържателната част на дисертационното изследване и доказаната теза давам положителна оценка на дисертационния текст и препоръчвам на останалите членове да се присъединят към тази оценка и научното жури да присъди на Иво Иванов Минков образователната и научната степен „Доктор“ по философия.

08.12.2020 г.

проф.д-р Иван Камбуров.....